
CÍRKEV VE SVĚTĚ

Laici v současné české společnosti

222. Laici, čili křesťané, kteří nepřijali svátost svěcení, žijí ve světě a jejich existence a křesťanská zodpovědnost jsou určeny jejich přirozeným začleněním do života a dramatu světa. Jsou to ti členové Božího lidu, kteří jsou v první řadě posláni, aby uprostřed lidské společnosti celým svým životem zpřítomňovali vzkříšeného Pána. Katoličtí laici reprezentují církev ve světě. Svě povolání mají chápat jako poslání a práci jako službu druhým. Měli by však zvažovat své schopnosti a dělat jen to, k čemu mají předpoklady.

223. Laici „přijímají aktivní, vědomou a odpovědnou roli v poslání církve v tomto velikém dějinném okamžiku.“¹⁵⁴ Do veškeré činnosti vnášejí ducha evangelia a do současného tržního prostředí zásady sociální nauky církve.¹⁵⁵ V živé církvi Boží jsme všichni pozváni k tomu, aby v nás rostla připravenost spolupracovat, naslouchat a učit se od druhých, sdílet naše duchovní a apoštolské dědictví.

224. „Znamením času“ se stává schopnost celé církve podpořit laiky v jejich apoštolském poslání, což se vyjadřuje mnoha různými způsoby; ať už vykonávají poslání z výslovného pověření církve, nebo se nasazují v síle svého křtu způsobem neformálním či nepřímým. Tak se tam, kde žijí, modlí se a pracují, stávají platnými členy církve především svým zápasem o víru, životem svatosti, úsilím o spravedlnost a péčí o chudé.

¹⁵⁴ *ChL*, č. 31.

¹⁵⁵ *Stov. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, Compendio della Dottrina sociale della Chiesa*, Città del Vaticano: Libreria editrice Vaticana, 2004.

225. V naší společnosti sice zjevně zdomácněl konzumní přístup k životu, ale současně lze za ním rozpoznat hlad po duchovním životě a někdy i opravdový duchovní život, zejména u mladých lidí touhu po skutečných hodnotách (přátelství, práce pro druhé, ochrana přírody ap.). Zároveň je patrná neschopnost tyto hodnoty reálně naplňovat a podléhání různým závislostem. Poptávka po duchovnu se často mívá s nabídkou tradičních spiritualit.

226. Výrazná většina lidí touží po kvalitní, pevné rodině,¹⁵⁶ přitom však narůstá počet manželství a rodin, které ztroskotávají, nezřídka v důsledku pracovní přetíženosti jednoho nebo obou partnerů, ale také chybějící podporou hodnoty manželství. Partnerská promiskuita a volné soužití se prezentují jako něco normálního a společností žité hodnoty nepodporují manželství. Porodnost je u nás druhá nejnižší v Evropě,¹⁵⁷ naše společnost tak nezadržitelně stárne.

227. Mnoha lidem se otevřela možnost studovat a žít se tím, co opravdu dobře umějí a chtějí dělat; mnohonásobně vzrostla výměna informací, technologií i výrobků. Zmizela mnohá politicky motivovaná omezení a nekvalifikované zásahy do každodenního života lidí a do volby profesní dráhy, na druhé straně prudce vzrostl tlak na výkon, který nutně staví většinu lidí před dilema „rodina, nebo práce“. Současně se však objevil problém nezaměstnanosti, zneužívání sociálních dávek a vyhýbání se práci. Významné skupiny lidí jsou společensko-ekonomicky znevýhodněné (zemědělci, pracovníci v řadě tradičních průmyslových odvětví, ženy, Rómové ap.), narůstá počet studentů, kteří nemohou uplatnit svoji kvalifikaci.

228. V některých oborech jsme schopni úspěšně soutěžit s nejvyššími státy světa, na druhé straně je celkově naše hospodářství kapitálově nedostatečně zabezpečeno – v důsledku 40 let nefunkčního státem řízené ekonomiky, transformačních ztrát plynoucích z „české

¹⁵⁶ Minimálně 85% podle všech výzkumů z posledního desetiletí u nás – viz např. Evropský výzkum hodnot SC&C 1999.

¹⁵⁷ V letech 1997–2002 mezi 1,13-1,17 dítěte na ženu v reprodukčním věku (podle dat ČSÚ).

cesty“ privatizace a „tunelování“ podniků a bank – a svůj podíl mají také nehospodárnosti ve státní a veřejné správě. Celá řada klíčových oblastí zejména neziskového sektoru je dlouhodobě zanedbaná a na jejich rozvoj nejsou potřebné prostředky: školství, zdravotnictví, doprava, rozvoj vědy, kultura, ochrana přírody.

229. Byly vytvořeny strukturální a právní předpoklady demokracie, avšak její reálná úroveň je velmi nízká: převládá nedůvěra k politikům i k politickým nástrojům (stranám, institucím), velmi nízká je důvěra vůči soudům, nedaří se boj s korupcí a šedou ekonomikou.

230. Svoboda slova je v široké míře deklarovaná, vychází spousta zajímavých knížek i odborných časopisů, avšak reálný vliv pozitivních kulturních a osobnost rozvíjejících hodnot je omezen několika silnými médii, která zcela ovládají veřejný prostor a jsou – bez nadsázky řečeno – skutečnými vetřelci do soukromí. Světonázorové postoje prezentované těmito médii jsou vesměs shodné a jednostranně podporují konzumní orientaci občanů státu; v důsledku toho chybí skutečná účinná názorová pluralita.

231. Existuje velké množství různých společenských aktivit a dobrovolnických pomáhajících institucí, včetně těch, které vycházejí z křesťanské orientace a významně se uplatňují mj. v krizových momentech (povodně). Fakt, že jim chybí ekonomická i společenská podpora, jaké se těší takové instituce v rozvinutých demokraciích, ukazuje na to, že skutečná občanská společnost je u nás ve stádiu zrodu. V běžném životě však stále převládá vliv státních institucí zděděných z reálného socialismu i tam, kde to není optimální (sociální systém, zdravotnictví).

232. Vstoupili jsme do Evropské unie a to je velká šance. Postoj většiny společnosti k této dějinné události je však krátkozrace utilitaristický a spočívá především v očekávání finančních a materiálních výhod. V tom spočívá nebezpečí, že nedokážeme tvořivě uplatnit to, čím bychom mohli Evropě sami prospět, a účinně využít možností, které evropský prostor kulturně, společensky a ekonomicky nabízí.

233. Jako členská země NATO jsme konfrontováni s konflikty v mezinárodních vztazích, a to nejen v Evropě. I zde se od nás čeká odpovědný postoj, k němuž principy křesťanské etiky poskytují vodítko. Ve jménu ochrany „národních zájmů“ se však i u nás setkáváme se snahami o uzavřenost, která není ani v rámci Evropy, ani v širším mezinárodním měřítku reálná, natož odpovědná.

234. Výše popsané problémy jsou doznívající reakcí na prázdnotu totalitní ideologie minulého režimu. Většina lidí se rozhoduje podle bezprostřední užitečnosti z hlediska svého osobního zájmu či zájmu své skupiny, což ale neumožňuje řešení náročných mravních situací. Do kategorie ideologií, k nimž převládá celkově nedůvěra, je mnoha lidmi zařazováno (byť chybně) i křesťanství. Církev je pak vnímána jen jako jedna ze zájmových skupin, případně jako jeden z konkurentů v boji o „získání duší.“

235. Současně ale už působí vlivy nové, vyrostlé za polistopadové éry. V prvé řadě chybí dostatečně institucionálně zakotvená a přitom otevřená základna pro veřejnou diskusi o základních lidských i společenských tématech. V tomto smyslu jsme teprve na cestě k demokratické společnosti, musíme se všichni učit odpovědnému občanství v otevřené společnosti.

236. Vše pak navíc probíhá za současného nástupu tzv. třetí vlny v celé západní civilizaci, charakterizované dominujícím vlivem informačních technologií a s tím spojeným přesunem moci. Ústřední roli v naplňování náboženské potřeby lidí si v této situaci úspěšně snaží uzurpovat média, zatímco všechny tradiční instituce (rodina, škola, církev, odbory atd.) prudce ztrácejí svou autoritu.¹⁵⁸

IMPULZY DO BUDOUCNA: CO DĚLAT?

237. Ochota investovat do dlouhodobých cílů „společného dobra“ v české společnosti je dosud slabá. Jasně převažují dílčí zájmy různých skupin a krátkodobý horizont politických volebních cyklů. Proto podporujeme ze všech sil snahu právě o tyto dlouhodobé inves-

¹⁵⁸ Srov. CEEM, *O významu mediální práce v církvi*, str. 113-116. In *Dokumenty o sdělovacích prostředcích*, Praha: ČBK, 1996.

tice s pozitivním dopadem na rodiny, děti, mládež, výchovu a vzdělávání, ochranu přírody.

238. Máme šanci, abychom nabídli celkový nový životní styl zahrnující spiritualitu, kvalitní hodnotovou orientaci, metodu účinné výchovy a hodnotné trávení volného času. Nejprve je však třeba znovu získat důvěru většího počtu občanů. A k tomu může pomoci sebe-reflexe minulých let a stanovení priorit: šance na přijetí má jen církev chudá a sloužící.

239. Angažujme se ve vytváření tlaku na změnu disproporce ve veřejné sféře, v níž jasně dominují politické strany a média, a prostřednictvím jiných komunikačních bází oslabujeme monopol několika málo médií. Budme iniciátory sdružování „slabých“. Podporujeme křesťanské vzdělávací organizace.

240. Využijme toho, že církev je celosvětová instituce, která má přátele všude; můžeme navazovat na zahraniční zkušenosti i pomoci.

241. Církev má šanci iniciovat sdružování lidí do různých společenství (farních, výchovných, vzdělávacích apod.), v nichž mají možnost se setkávat a trávit volný čas. Pokud se církvi podaří nově interpretovat tradici (nejen svou, ale i českou), může tak vzniknout účinný potenciál pozvání k víře.

242. Aby tato šance byla využita a přijata i společností jako možné východisko z její krize, je nutné systematické vedení a stálá formace laiků, a to nejen k vnitřnímu osobnímu životu z víry, ale i k aktivnímu křesťanskému životu v oblasti jejich profesní a občanské působnosti. K tomuto cíli je třeba začít již u výchovy a stálé formace kněží, aby si byli vědomi této odpovědnosti křesťanů – laiků za náš svět. Komunikační dovednost a umění vést dialog, znalosti a dovednosti řízení – managementu, to jsou již jen potřebné nástroje k praktickému naplnění onoho základního cíle. K tomu mohou napomoci i nové formy soužití kněží s farním či jiným společenstvím, kde se mohou lépe seznamovat s problémy, jimž lidé čelí. Profesionálně angažovaní křesťané jsou s to nabízet setkávání a propojování lidí, jimž jde pořád ještě o dobro společnosti.

243. Je též nezbytné prohlubovat ekumenickou spolupráci s křesťany nekatolických církví i s ostatními věřícími lidmi na všech úrovních, kde je to možné.

244. Musíme důsledně dbát, abychom se nedali pasivně vláčet vším, co světská společnost pokládá za „normální“, a současně musíme tvořivě promýšlet výzvy doby, např. myšlenku skromného životního stylu jako životní hodnoty, která souvisí s hledáním podmínek k trvale udržitelnému rozvoji.

245. Vyšší nároky uplatňujeme především u sebe, a to v teorii i v praxi, a dávejme najevo vlastní pojetí života, ale ne ostentativně ani povýšeně, ale s tichostí a uctivostí. Buďme připraveni v pluralitní společnosti toto pojetí života hájit, a to způsobem srozumitelným pro okolí.¹⁵⁹

246. Tento přístup, vycházející vstřícné demokratické pluralitní mentalitě, většinou nevyžaduje uznání a zachovávání křesťanských, resp. katolických norem od jiných, od celé společnosti, a nevynucuje si to cestou zákonů. To je možné jen tam, kde je dost široká společenská shoda – anebo teprve poté, až se nám tuto společnou podporu podaří získat.

SVĚT KULTURY

247. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* kulturou míní všechno, čím člověk zušlechťuje a rozvíjí své duševní i tělesné vlohy, ovládá zemi, zlidšťuje společenský život a sděluje své duchovní zážitky a touhy. Jejími nejmocnějšími projevy jsou v současnosti věda a vzdělání, umění, různé formy společenské komunikace („masmédia“), mravnost a životní styl. Kultura je to, čím se člověk stává více člověkem.¹⁶⁰

248. Kultura má obecně lidský charakter. Proto je třeba, aby si křesťané osvojovali vědecké metody a poznatky jako podněty k přesnější-

¹⁵⁹ Srov. 1 Petr 3,15-16.

¹⁶⁰ Srov. JAN PAVEL II., *Discorso all' UNESCO* (2. června 1980), AAS 72 (1980) 739.

mu a hlubšímu chápání víry a aby i pastorační čerpala z podnětů soudobé kultury. Literatura a umění mají zvláště důležitou úlohu, neboť rozvíjejí jak citovou výbavu člověka, tak svým specifickým způsobem (podobně jako mystika) odkrývají netušené hlubiny poznání, nedosažitelné jiným způsobem. Umění i moderní formy společenských komunikací zásadním způsobem utvářejí mravní vědomí lidí i životní styl, který mu odpovídá. Církev patří mezi nositele největšího kulturního dědictví a bohatství ve společnosti. Proto je potřebná formace jak duchovních, tak také laiků ke kulturnímu životu. Dnešní technický svět vede k uzavřenosti člověka do sebe a právě kultura může být pro křesťany vhodným nástrojem, jak lidem připomínat důležitost společenství, sounáležitosti a poznávání kultury ostatních. Naše vlastní křesťanská kultura se tak může při správném pochopení stát nástrojem evangelizace.¹⁶¹

249. Církev uznává svobodu bádání a myšlení a zároveň povzbuzuje věřící, aby pokorně a statečně projevovali své názory a v oblastech, ve kterých jsou odborníky, aby odvážně vstupovali do tvůrčích dialogů. Díky vědeckému poznání již v některých oborech získal člověk takovou moc, že ji může použít i proti přírodě a lidstvu. Od věřících lze právem očekávat zvláštní citlivost pro etické aspekty vědy, zvláště biologie a medicíny, které proti faustovskému pokušení vlády nad životem staví střízlivou vizi kultury života.

250. Rozkvět vědy a umění vede k jejich velké obsáhlosti a rozrůzněnosti, takže se stávají pro jednotlivce neobsáhnutelné. To staví člověka do situace, kdy svět jako výsledek kulturního vývoje se mu odcizuje, namísto toho, aby ho podpíral a obohacoval. Potřeba syntézy je stále zřejmější, ale současně si uvědomujeme, jak je syntéza obtížná a snad i nereálná. Koncil střízlivě přijal současnou neschopnost sjednocení vědění a umění do celkové „teorie všeho“ a vyzval všechny lidi k tomu, aby si uchovali „pojem celistvosti lidské osoby, ve které vynikají hodnoty rozumu, vůle, svědomí a bratrství.“¹⁶²

161 Ad limina 2005. Setkání zástupců ČBK s kard. Poupardem, 16. 11. 2005. <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/ceska-biskupska-konference-pokracuje-v-nav-teve-ad-limina-apostolorum.html> (5. 1. 2007)

162 GS, č. 61.

Nad tím a za tím nám zůstává naděje, že Bůh Otec sjednotí „v Kristu vše, co je na nebi i na zemi.“¹⁶³

251. Věda, umění i prostředky hromadných společenských komunikací se dostaly na křižovatku, kdy se dávají do služeb kultury života nebo kultury smrti. Církev stojí při tomto osudovém rozhodování na straně kultury života, otevírá své dveře vědcům, umělcům i pracovníkům médií, aby ve svobodě slova a činu rozvíjeli hodnoty přírody a ducha. Vyzývá všechny věřící, aby nestáli stranou tohoto dění, ale aby žili v nejtěsnějším spojení s ostatními lidmi své doby a snažili se dokonale obeznámit s jejich způsoby myšlení a citění, které se vyjadřují kulturou.¹⁶⁴

252. Mezi všemi typy aktivit, které jsou nedílnou součástí života současné západní společnosti, zauímají velmi význačné místo výchova a vzdělávání. Výchova je totiž klíčem k tomu, aby lidé vstupující do této společnosti ji byli schopni aktivně utvářet, rozumět jí a v posledku v ní vůbec žít. Čím dále tím zřetelněji se ukazuje, že otevřená společnost nutně vyžaduje lidi, kteří chápou nedílnost svobody a odpovědnosti, jsou schopni unést nároky, které z toho pro ně plynou, a ještě v tom všem dokážou svým dílem přispívat k rozvoji vlastní osoby i celku společnosti.

253. Obhajoba jedinečnosti a nenahraditelnosti katolické výchovy a vzdělávání pro naši společnost je součástí úkolu, který stojí před každým křesťanem. Laici ve veřejném životě mají povinnost starat se podle svých možností o takovou podobu našeho školství, která by byla v souladu s tímto pohledem nebo ho aspoň nepotlačovala. Ideálem je školní vzdělání – včetně vysokoškolského – dostupné všem, kdo k němu mají předpoklady, bez ohledu na majetkové poměry rodičů.

163 Ef 1,10.

164 „Ať uvádějí v soulad s křesťanskou mravností a s křesťanským myšlením, poznatky nových věd a nauk i nejnovějších objevů aby náboženský život a mravní poctivost šly u nich ruku v ruce s vědeckým poznáním a s nepřetržitým rozvojem techniky; tím pak budou schopni posuzovat a vykládat všechny věci v plně křesťanském smyslu“ (GS, č. 62).

254. Křesťanští učitelé a vychovatelé, kteří působí ve veřejných (necírkevních) školách, by měli být zprostředkovateli kultury a svědky jejích hodnot,¹⁶⁵ měli by brát svoji profesi jako poslání, s kterým je spojeno plné nasazení. Jejich křesťanská inspirace se má projevovat v přístupu ke kolegům i žákům či studentům, v respektování jejich důstojnosti i jejich odlišných názorů (často jde o „nevěřící“), ve schopnosti podněcovat dialog a vést ke kritickému myšlení.

255. Od začátku novověku začalo narůstat odcizení mezi křesťanstvím a významnými oblastmi kultury (zejména vědou) a nejpozději od poloviny 19. století vznikl mezi kulturou a církví rychle se prohlubující příkop. V právě skončeném 20. století se jen výjimečně kultura a církevní křesťanství v naší západní civilizaci přátelsky potkávaly. Většinou šlo o více méně nechápané mínění, občas střídané církvím nepřátelským „kulturním bojem“. Nejvýrazněji se to projevilo v oblasti nových masových komunikačních forem – filmu, rozhlasu, televize a internetu. Je příznačné, že většina umělců či lidí kulturně angažovaných ve prospěch křesťanství se v prostoru vlastních církví netěšila velké důvěře, mnohdy musela marně obhajovat vlastní „pravověrnost“ a mezi „svými“ nezřídka končila jako cizinci. Po II. vatikánském koncilu se ze strany církve učinilo mnohé, aby se tento oboustranně nepříznivý stav změnil.

256. V našich českých poměrech pak toto odcizení násobí další faktory:

- a) historická traumata z dlouhodobě neřešených konfliktů mezi národní (českou) a církevní (římskokatolickou) identitou,
- b) vyhnání významné části křesťanské, především katolické kulturní elity do exilu po 2. světové válce či její násilná likvidace,
- c) hluboká náboženská i duchovní nevzdělanost velké většiny současných obyvatel naší země (do značné míry to platí i o příslušnících tradičních církví).

257. Odpovědí na výše uvedené napětí mezi východisky a naší skutečností není a nemůže být nic menšího než snaha o vytvoření život-

¹⁶⁵ Viz materiál KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU (W. kard. Baum), *Svědectví katolického laika ve škole o víře*, Praha: Sekretariát ČBK, 2003.

ního stylu neseného kulturou křesťanského humanismu přiměřeného počátku 21. století v poměrech západní civilizace. Takový životní styl musí samozřejmě zahrnovat všechny důležité roviny reálného života člověka dnešní doby: manželství a sexualitu, rodinu i výchovu dětí, přátelství a sousedství, vztahy k práci, k majetku, k umění, k prožívání neděle a volného času, angažovanost v záležitostech veřejného zájmu, solidaritu s menšinami, se slabými, chudými a nemocnými, službu pravdě atd. A musí být nadto nesen určitým ústředním „duchem“, který z něj právě vytváří celistvou lidskou existenci, a to existenci křesťanskou. Podle koncilu „je třeba vzdělávat ducha tak, aby se v něm rozvíjela schopnost údivu, chápání, nazírání i osobního úsudku a aby se vypěstoval náboženský, mravní a sociální smysl.“¹⁶⁶

258. Významným kulturním úkolem dnešní generace je obnova rovnováhy v přírodě, šetrné hospodaření s přírodními zdroji a obroda lidského citu pro přírodní a životní prostředí. Tento obecně lidský úkol by věřící měli chápat jako projev své úcty a odpovědnosti ke stvoření, jehož jsou součástí a které pomáhají dotvořit a vykoupit.

259. Kromě rozvíjení vědeckého poznání přírody a osvojování si získaných poznatků je třeba vlastním životem prosazovat to, co je perspektivní z hlediska „trvalé udržitelnosti“, tedy takové postoje i jednání, které je dobrovolně sebeomezující, šetrné k lidem, přírodě i celé planetě Zemi a bere ohled na ty, kteří přijdou po nás. Je nesenou spiritualitou, která byla charakteristická pro Františka z Assisi.

260. Co můžeme jako křesťané v oblasti ochrany životního prostředí nabídnout? Při veškeré dokonalosti budou technologie budoucnosti představovat trvalé řešení jen tehdy, uplatní-li společnost nějakou formu respektu k principům dobrovolné skromnosti. Vynucená omezení asi fungovat nebudou. Křesťanská hodnota chudoby je realizovatelná jako životní postoj v širším měřítku pouze výchovou od dětství, a to výchovou k odpovědnosti za prožitý život, nikoli výchovou k realizaci co největšího rozsahu svých možností, a tedy k bohatství zážitků. Omezení osobní spotřeby umožní přesun zdrojů

166 GS, č. 59.

ve prospěch spotřeby veřejné v podpoře infrastruktury, vzdělávání, ekologie, vědy a kultury a umožní rozsáhlejší pomoc rozvojovým zemím. Koncilní otcové neváhali vyhlásit, že pro rozvoj ducha je nezbytná vnější i vnitřní svoboda člověka. Za zdroj plné vnitřní svobody prohlašuje již evangelium poznání pravdy a život podle ní.¹⁶⁷ Církev uznává, že svoboda má jediné hranice: nezadatelná práva druhého člověka nebo společenství a zájem na všeobecném dobru. Omezování svobody – vnitřní i vnější, vlastní i druhých – slouží v posledku kultuře smrti jak ve fyzickém, tak i v duchovním smyslu. Typické sociálně-patologické jevy naší společnosti – od ekonomické kriminality přes všechny možné typy závislostí až ke kultu násilí – mají dva hlavní kořeny: ztrátu vnitřní svobody a ztrátu skutečné odpovědnosti.

261. Zvláště naléhavé je v dnešní době bránit svobodu dospívajících v souvislosti s jejím ohrožením různými typy závislostí (drogy včetně alkoholu, nikotinu a marihuany, hrací automaty, počítačové hry, sexuální závislost, sekty a destruktivní kultury). Ve spojení se všemi, kterým leží na srdci zdravý rozvoj mladých lidí, musíme podporovat zejména primární prevenci, jejíž těžiště není v poučování, ale ve vytváření celkového příznivého prostředí pro lidské zrání dospívajících – prostředí dostatečně bohatého na pevné vztahy, inspirujícího k rozvoji vlastní osobnosti i tvořivé spolupráci s ostatními lidmi, zvláště vrstevníky.

262. Jako křesťané si pak musíme být vědomi toho, že v kořeni těchto různých typů závislostí je nenaplněná touha po pravém Bohu, na němž jediném může člověk záviset, aniž by to vedlo ke znehodnocení jeho svobody, neboť tvůrčí láska Boží je dokonce nutnou podmínkou této svobody i možností jejího uplatňování. Na tom, že se touha po svobodě dnešních mladých lidí tak často mívá s Boží nabídkou být jejich svobodě nutnou oporou, máme vinu i my, křesťané, tím, jak sami svými životy i vyjadřováním zastíráme pravou svobodu dětí Božích. To, jak tuto svobodu prezentujeme svými slovy, činy i celkovým stylem jednání, nezřídka bývá oprávněným zdrojem pohoršení pro naše bližní. Stáváme se nepřehlédnutelnou příči-

167 Jan 8,31-32.

nou toho, že tito bližní pak hledají naplnění své svobody na falešných cestách, včetně těch, na nichž svou svobodu nakonec zcela pozbudou.

263. Nezbytným požadavkem křesťanského životního stylu a hodnověrnosti naší svobody je tedy aktivní působení k rozvoji a ochraně svobody vnější i vnitřní. V prvé řadě to musí samozřejmě platit o našich vlastních společenstvích – rodinách, farnostech, komunitách, církvi. Dále pak na nás musí být patrné, že opravdu žijeme svůj život v odpovědnosti vůči absolutní Boží autoritě, vůči níž není nic, co by bylo skryté. Musíme mít odvahu k tomu, abychom uznali svou slabost, ba hříšnost – a dali tak svým bližním šanci, aby nám mohli odpouštět.

264. Křesťanský životní styl v oblasti mravního života samozřejmě nemůže spočívat jen v dodržování příkazů a zákazů, ale především v tvořivém přístupu k životu a v uvážlivém řešení jednotlivých životních situací, a to na základě porozumění tomu, co je opravdu důležité a zásadní a co naopak druhotné a vedlejší. Snaha co nejlépe porozumět morálnímu učení církve a žít v souladu s ním musí jít ruku v ruce s uvědomělou péčí o rozvoj vlastního svědomí.

265. Důraz na soulad jednání, poznání a svědomí nás může velmi dobře spojovat se všemi lidmi „dobré vůle“ a je nám výzvou k trvalému dialogu mezi křesťanskou vírou a kulturami. Všechny výzkumy o smýšlení Evropanů¹⁶⁸ potvrzují, že základní potíž jejich mravního života není v tom, že by byli obzvláště „zkažení“, nýbrž že mají většinou velmi zanedbané ty duševní dispozice i tělesnou zdatnost, které jsou potřebné pro naplňování toho, co by si sami přáli uskutečňovat. Chybí jim pak i odvaha o to usilovat a naděje, že – navzdory zklamáním ze sebe samých – mají šanci. Tady je mimořádně velký prostor pro naši spoluúčast, zejména pokud jde o dospívající a mladé lidi.

168 Viz zejména *Výzkum evropských hodnot*. K lepšímu porozumění tématu viz ZULEHNER P. M., *Církev: přístřeší duše*, Praha: Portál, 1997.

266. Západní civilizace neprožívá nikde tak očividným způsobem svou rozpolcenost, jako ve svých postojích vůči rodině. Na jedné straně označuje sama sebe jako rozvíjející se společnost vzdělání a respektu k humánním ideálům, na druhé straně není schopna zajistit svoji vlastní reprodukci jinak než odčerpáváním lidských zdrojů z jiných civilizačních oblastí a není schopna účinněji přispět k naplnění jedné z hlavních hodnot většiny svých členů, tedy hodnoty žít ve šťastné rodině.¹⁶⁹

267. Na vzniku a udržování tohoto stavu se jednak podílejí samy zákonitosti svobodného ekonomického trhu. Ty vedle tvrdého tlaku k výkonu a přehnanému materiálnímu konzumu především odměňují nezávislou a pružnou pracovní sílu do té míry, že omezují nebo dokonce blokují její schopnost reprodukce.¹⁷⁰ Souběžně působí mediálně zesílené ideologické tlaky, které divácky a čtenářsky vděčným způsobem šíří skeptické postoje k celé křesťanské etice a k rodinnému životu obzvláště.

268. Zvláštní kapitolu tvoří současně probíhající vzrůst nároků na rodinu, na kvalitu žitých vztahů, na vysokou míru často pouze prestižního konzumu i na časovou, pozornostní a finanční náročnost výchovy dětí. Mnozí se zaleknou již předem a rodinu vůbec nezažijí.¹⁷¹ Mnozí vzdávají rodinný život na základě zklamání z jeho reálné a svým způsobem vystupňované náročnosti. Rezignaci většinou zdůvodňují nízkou kvalitou partnerského vztahu.¹⁷² Nezanedbatelnou roli při neochotě vstupovat do manželství hrají i tzv. náklady

169 Prokazuje to řada výzkumů, obzvláště ceněná je European Value Study – jsou k dispozici opakovaná měření po deseti letech ve více jak deseti zemích včetně ČR.

170 BECK U., *Riziková společnost*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

171 Vzrůst počtu trvale svobodných a dobrovolně bezdětných. Akceptované expertní odhady (blíže Rabušic 2001) předpokládají, že ve vyspělých státech bude 20% populace dobrovolně bezdětných.

172 Velké procento rozvádějících se nepovažuje opuštěné manželství za špatné, ale mají pocit, že jsou schopni vytvořit lepší. Je to jeden z důsledků vysokých nároků na kvalitu manželského vztahu a rozšířené mylné domněnky, že úspěch vztahu záleží téměř zcela na úspěšné volbě partnera.

ušlých příležitostí,¹⁷³ které samozřejmě významně narůstají s úrovní vzdělání především u žen.

269. Vzrůstající počet konkurenčních možností k rodinnému životu¹⁷⁴ má společný rys v individualismu,¹⁷⁵ tj. v preferenci úspěchů jedince před úspěšností společenství, případně před prospíváním a trvalostí vztahů. Ty jsou totiž chápány více jako prostředek k obohacení individua, nikoli jako příležitost k obohacení druhých. Dokonce i rodičovství je někdy chápáno (zvláště v rodinách plánovaně tvořených jedním rodičem – zpravidla ženou) jako příležitost „jak se zažít jako rodič,“ nikoli jako příležitost darovat život a své síly dítěti. Pod pojmem kvalita života¹⁷⁶ nevidí výsledek, ale atraktivnost průběhu.

270. V rámci rodinného života může však i nevěřící člověk nalézt zkušenost, že existují cíle, do jejichž dosažení se vyplatí investovat. Obětavá výchova dětí zvýší pravděpodobnost jejich životní spokojenosti, empatické investování do vztahu zvýší pravděpodobnost jeho prosperity a jeho vydatnosti pro vzájemnou pomoc. Více dětí snižuje pravděpodobnost pozdějšího života v osamělosti.

271. Tyto a další individuální cíle realizovatelné ve fungující a stabilní rodině¹⁷⁷ jsou jednoznačně přijatelné pro sekulární společnost.¹⁷⁸ Ta je však neumí nabídnout a jejich naplňování podpořit. Nemá na základě čeho říci, proč je něco lepší, aniž by k tomu použila ekonomická kritéria finančně vyčíslitelného zisku. Budoucnost rodiny vidíme v tom, že dokáže v zájmu kvality společného života jednat

173 Tato klasická teorie poklesu fertility G. Beckera (*Treatise on the Family*. Harvard University Press, 1991) je sice ze strany kritiků považována za neprokazatelnou, ale v praxi se s úvahami v tomto duchu významně často setkáváme.

174 Různé alternativy nezávazných vztahů – tzv. faktická manželství (nesezdaná soužití), LAT (Living Apart Together), časově omezená věrnost – tzv. sukcesivní monogamie atd.

175 Viz např. SULLEROTOVÁ E., *Krize rodiny*, Praha: Karolinum, 1998.

176 Dokladem jsou návrhy na měření kvality života viz např. POTUČEK M. a kol., *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, Praha: Gutenberg, 2002.

177 Výchova v jiných než úplných rodinách je úspěšná jen potud, pokud prostředí vztahově fungujících rodin úspěšně imituje. Dokladem jsou výzkumy „chybějících otců“. Přehled viz např.: FOLGEN VON VATERENTBEHRUNG. BUNDESMINISTERIUM FÜR SOZIALE SICHERHEIT, *Generationen und Konsumentenschutz*, Wien, 2003.

178 Výzkum hodnot EVS – Demografická deficitnost alternativních forem soužití.

svobodněji nejen vůči všem ohrožujícím společenským tlakům, ale i vůči tradičním zvyklostem,¹⁷⁹ a že dokáže na základě pružnější dělby rodičovských povinností lépe spolupracovat.

272. Svobodu v hledání optimální formy soužití je mladá rodina schopna jen zčásti uskutečňovat na základě vlastního úsilí. Potřebuje i podporu širšího společenství, a to již dávno před tím, než vůbec vznikne. Budoucí matky musí být pečlivěji vychovávány k odvaze nést odpovědnost a ohleduplně prosazovat též svoje představy o soužití, rodině a profesním životě, budoucí otcové musí mít více odvahy mít vztah s manželkou a rodinu na prvním místě nejen postojem, ale i praktickými dovednostmi, věnovaným časem a ochotou k rovnoprávné komunikaci.¹⁸⁰ Společné autorství životního stylu osobního společenství a rodiny povede k různým volbám a větší pluralitě manželských a rodinných forem,¹⁸¹ a sníží počet ztroskotaných vztahů, rozvodů, strach z potomků a riziko života v partnerské lhostejnosti. Vytvoří prostor pro ty, kteří obtížné rodinné problémy řešit chtějí. Přinese více odpovědnosti, jejímž důležitým projevem může být vědomí potřebnosti Boží milosti pro manželský a rodinný život a větší touha po duchovním zakotvení. Tento posun v myšlení mladých lidí se již děje a je nutné jej účinně podpořit.

273. V centru naší pozornosti by měly být tři oblasti angažovanosti. První je oblast aktivní pomoci rodinám prostřednictvím profesionální či dobrovolné práce v prarodinných organizacích, které nabízejí

179 Nově existující skutečnosti podstatně ovlivňující manželské soužití je např. obvyklost ekonomické nezávislosti partnerů před sňatkem, stejné vzdělání mužů a žen a jejich teoreticky stejná schopnost ekonomicky zabezpečovat rodinu v důsledku změněného charakteru práce (ubývání manipulací s předměty, přibývání manipulací se symboly), zásadní změna paradigmatu výchovy dítěte, prodloužený lidský věk a další.

180 Převážná většina mužů dnes rovnoprávně komunikovat s ženami a zvláště s manželkami neumí. Výrazný posun musí nastat i v představě, že hlavním posláním otce je zabezpečit rodinu finančně.

181 Na rozdíl od liberálního obsahu tohoto pojmu jej coby křesťaně chápeme jako pluralitu životních stylů založených na manželství a směřujících k rodině s dětmi. Lze očekávat např. více možností domácího výkonu profese, což umožní lepší slučitelnost rodičovské a profesní role, více možností ve zkracování pracovního času, vzrůst možností vzájemné zastupitelnosti stejně vzdělaných manželů a další. V důsledku toho bude přibývat netradičních rozdělení rolí v rodině a zvýší se jejich proměnlivost.

rodinám široký rozsah potřebných služeb a dalších forem pomoci a podpory. Druhou je oblast politiky a státní správy od úrovně komunální až po vrcholnou. Velká většina projektů a rozhodnutí se nějak dotýká rodiny a prospěch rodiny je v této sféře nutné mít na mysli podstatně více než dosud. Přitom se ukazuje, že dlouhodobě účinnější nástroje k podpoře dobré funkce rodiny jsou spíše nefinanční povahy. Vedle dostupnosti širokého spektra služeb to jsou v podstatě nástroje morálně podporující a společensky oceňující rodinu. Nesnižuje se tím význam i spravedlivého finančního ocenění výkonů rodin, je však již zřejmé, že i velké finanční injekce mají jen dočasný efekt, který je v podobě „populační vlny“¹⁸² spíše kontraproduktivní. Konečně třetí oblastí naší angažovanosti je oblast vědy, výzkumu a vzdělání, kde je stále velmi malá pozornost věnovaná výzkumu, hodnocení a popularizaci poznatků o důležitosti rodiny a podmínkách jejího fungování. Rodina je zdrojem a nositelkou mnoha pozitivních hodnot a sama je vysokou hodnotou. Předkládejme pozitivní manželské a rodinné příklady, často opravdu hrdinské, které mohou být pomocí ve směřování pastorace k ozdravení rodiny podle nauky církve.

SVĚT POLITIKY

274. Katolická sociální nauka zavazuje křesťany-laiky, aby občanskou a politickou sféru nevytěsňovali ze své odpovědnosti za tento svět. V minulosti se křesťané v mnoha zemích, včetně naší, vinou své nepoučenosti, občanské pasivity či dokonce aktivní volbou stran neslučitelných s otevřenou společností tragicky spolupodíleli na tom, že moc získaly totalitní ideologie a nedemokratické režimy. To, že křesťané v minulosti selhali, nemůže a nesmí být důvodem pro naši pasivitu. Také se nelze vymlouvat na „špinavost“ politiky.

182 Typická populační vlna vznikla u nás v důsledku kombinace razantních propopulačních opatření na začátku sedmdesátých let. Několik silných populačních ročníků mělo permanentní potíže s nedostatkem míst ve školách, později v umístění na pracovním trhu a v hledání životních partnerů. Blíže viz např. VEČERNÍK J. (ed.), *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*, Praha: Academia, 1998.

275. Právě proto, že tendence rezignovat i na legitimní formy boje o získání podílu na politické moci přetrvávají jako jakási trestuhodná nepoučitelnost a společenská neodpovědnost nás křesťanů-laiků, vydala Kongregace pro nauku víry v listopadu roku 2002 Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě, která nám poskytuje v dosti sevřené formě vyjádření základních východisek pro orientaci katolického křesťana v oblasti politiky. Instrukce klade důraz na angažovanost křesťanů v politice, která je základem budování společného blaha, přičemž klíčové role připadá křesťanskému svědomí a spolupráci s ostatními občany. Současně vyzvedá kritérium, které tvoří osu celého politického života – totiž správné pochopení lidské osoby a z něj plynoucí úcty k člověku, ochrany jeho důstojnosti i jeho osobních práv.¹⁸³

276. Současné stanovisko učitelského úřadu katolické církve k politickému životu se snaží hledat vyváženou pozici, která na jedné straně respektuje primát mravních hodnot společných celému lidskému životu včetně politického, na druhé straně uznává nezbytnost odborné kompetence, potřeby spolupráce s ostatními, ač nejsou křesťané, a existenci řady konkrétních problémů, na něž neexistuje „jediné správné“ křesťanské řešení.

277. Každý katolický křesťan – přiměřeně svému vzdělání i postavení – by se měl seznámit jak se základními zásadami katolického sociálního učení, tak se zajímat o to, jak jsou tyto zásady respektovány v programech našich politických stran a v jejich skutečné politické praxi. Neodpovídá totiž pravdě, že ve všech politických stranách je stejná míra korupce, ani že mezi nimi z hlediska zásad, o nichž je řeč, není žádný podstatný rozdíl. Je naopak nesmírně důležité naučit se tyto rozdíly rozlišovat a podle nich se zodpovědně rozhodovat při vlastním politickém jednání. I když při tom nemožno dnešní katolíci očekávat, že by dostávali od svých duchovních směrnic k politickému rozhodování, je pochopitelné, že mnozí se v tom budou opírat i o radu těch svých sester a bratří, k nimž mají důvěru jak pro jejich lidské, tak odborné kvality.

¹⁸³ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě*, Praha: ČBK, 2003, č. 1.

278. Potřeba vnášet křesťanský přístup i obsah do časného řádu věcí se týká mnoha stránek života i naší společnosti: tvorby zákonů, kultury politiky a veřejné správy, roviny hospodářské a sféry sociální. Podpora obecného blaha a podpora takových statků, jako je řád a pořádek, svoboda a rovnost, úcta k lidskému životu, spravedlnost a solidarita, starost o životní prostředí, jsou hodnoty srozumitelné všem lidem dobré vůle a poctivou snahou o jejich prosazování se může i praktická politika stát předpokladem pro novou evangelizaci.

279. Věřící laici jsou konkrétně zavazováni k plnění všeobecných politických povinností od těch nejzákladnějších, jakými je účast na volbách, až po různé formy, stupně a funkce politické odpovědnosti, každý podle svých svěřených hřiven. Proto patří upřímný dík těm křesťanům, kteří měli odvahu na sebe převzít konkrétní politickou odpovědnost – ať už v politice komunální nebo na celostátní úrovni. Zaslouží si naši podporu a ne jenom kritiku. Musí být zřejmé, že nezájem o věci veřejné – tedy o *politiku* – je hlubokým proviněním proti lásce k bližnímu i proti sobě samotnému. Vždyť všechny důležité otázky dneška (týkající se rodiny, výchovy, vzdělání, životního prostředí, sociální spravedlnosti, kultury, bezpečí atd.) se podstatně rozhodují také v rovině politické. Ignorací této skutečnosti se přímo podílíme na tom, že právní, společenské i mravní prostředí v naší zemi je nepříznivé těm hodnotám, ke kterým se jako křesťané hlásíme. I tam, kde se volba zdá být obtížná, je vždy možno se rozhodnout podle principu „*volit menší zlo*“, přičemž rezignace a dezertace z politického života je zpravidla zlem větším.

280. Křesťané-laici angažovaní v politice, a tím spíše členové politických stran, které se hlásí ke křesťanství již svým názvem, se nesmějí uchýlovat k takovým kompromisům, které by znamenaly zřeknutí se svědectví křesťanské víry a ztrátu jejich vnitřní morální integrity. V prvé řadě jde o všechna rozhodnutí, která se týkají důstojnosti lidské osoby. Klíčovou věcí v politice je odlišení „*aggiornamenta*“, hlavního poselství II. vatikánského koncilu, od „*přízpůsobování se tomuto světu*“ v krátkozrakých politických kalkulacích. Svědectví živé víry tady a dnes je cestou k získání respektu a veřejné autority, zatímco *přízpůsobování se pokleslým hodnotám* by znamenalo, že

společnosti nemáme co nabídnout, a zákonitě tak ztrácíme důvěryhodnost a vážnost.

281. Demokracii nevytvářejí pouze „demokratické instituce“ a „demokratické zákony“, nýbrž především lidé, kteří demokracii přijali jako životní postoj a také ji svým životem uskutečňují: demokracie je názor na život, spočívá v důvěře v lidi, v lidskost a lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry.

282. V české společnosti se po pádu totalitního komunistického režimu rychle vytvořila výrazná nedůvěra k politickým stranám i k politikům a značná část lidí dnes nepovažuje současný režim za lepší, než byl onen totalitní,¹⁸⁴ což je vážným důvodem ke hledání cest vedoucích k nápravě. Rozhodně by jí však nebyla rezignace na systém parlamentní demokracie, poohlížení se po návratu k systému jedné politické strany či hledání východiska v nějakém autoritativním režimu „osvětěného diktátora“. Instrukce Kongregace pro nauku víry z listopadu roku 2002 nám dává docela přesné vodítko, kde hledat klíč k nápravě, když konstatuje: „Církev si je vědoma toho, že cesta demokracie na jedné straně umožňuje nejlépe přímou účast občanů na politických rozhodnutích, že je však na druhé straně možná jen do té míry, pokud je jejím základem správné pochopení lidské osoby.“¹⁸⁵ Ústřední chyba našeho politického polistopadového vývoje není v metodě demokracie, ale právě v chybném pochopení lidské osoby.

283. Českou politickou realitu je třeba vidět velmi střízlivě: česká společnost je hluboce rozpolcená, významně jsou preferovány ty politické strany, které jsou pro jinou velkou skupinu společnosti naprosto nepřijatelné, a křesťané tvoří menšinu, která má dosud malý přímý politický vliv. Proto přihlášení se k aktivní politické odpovědnosti za náš stát a politika ve službě obecnému dobru jsou důležitým svědec-

184 V posledních letech jako lepší hodnotí polistopadový režim cca 40 % občanů, 40 % jej hodnotí jako stejný a 20 % považuje předlistopadový za lepší; např. CVVM, červenec 2002. Podle CVVM červen 2003 si myslí 68 až 86 % občanů, že nejméně ovlivňují chování politiků úplatky a korupce, dále pak snaha získat kontakty, pozice či funkce.

185 KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě*, č. 3.

tví naší víry. V rámci své pastorační činnosti bude církev nabízet trvalou formaci pro místní, regionální i celostátní křesťanské zastupitele a politiky. Zásady evangelia platné pro jejich osobní i veřejný život je nutno doplňovat o tvůrčí uplatnění principů sociální nauky církve: bez toho nelze řešit zásadní problémy naší společnosti.

284. Dlouhodobě je naším ústředním úkolem ve veřejné sféře být aktivními činiteli pro vytváření občanské společnosti a získávat spojení mezi hodnotově spřízněnými lidmi i institucemi. Mezi neziskovými organizacemi s výchovným, kulturním, ekologickým, charitativním či vzdělávacím posláním máme totiž mnoho potencionálních spojenců, kteří usilují o spravedlnost, právo, výchovu, vzdělání a zdravotní a sociální pomoc těm, kdo ji potřebují. Jde hlavně o to ukázat se jako schopný a ke spolupráci vstřícný partner, který skrze aktivitu ve veřejném prostoru nechce v prvé řadě uplatňovat svoje zájmy, nýbrž pracovat ku prospěchu co nejširšího společenství.

SOCIÁLNÍ ŘÁD A SVĚT HOSPODÁŘSTVÍ

285. Katolická církev se snaží zaujímat vlastní stanovisko k naléhavé sociální a s ní spojené hospodářské otázce. Zvláště inspirativní jsou myšlenky z poslední sociální encykliky Jana Pavla II. *Centesimus annus* z roku 1991, v níž papež již reflektuje zhroucení tzv. světové socialistické soustavy po roce 1990: „Člověk tíhne k dobru, je však schopen i zlého; může se povznést nad svůj bezprostřední zájem, přesto jím však zůstává vázán. Společenské zřízení bude tím stabilnější, čím více bude k této skutečnosti přihlížet a nebude osobní zájem stavět proti zájmu celé společnosti, nýbrž bude, pokud možno, usilovat o plodnou spolupráci. Nikdy však nebude možno zaměňovat nějakou politickou společnost, která má svou samostatnost a své vlastní zákony, s královstvím nebeským.“¹⁸⁶

286. „Církev uznává oprávněnou funkci zisku jako indikátoru prosperity podniku. Zisk však není jedinou známkou stavu podniku. Hospodářská bilance může být v pořádku, ale lidé, kteří představují nejcennější jmění podniku, jsou pokořováni a jejich důstojnost je zra-

186 CA, č. 25.

ňována. Účelem podniku není jen vytvářet zisk, ale i uskutečňovat společenství lidí, kteří se různými způsoby snaží uspokojovat své základní potřeby a zároveň tvoří zvláštní skupinu sloužící celé společnosti.¹⁸⁷

287. „Je třeba zajistit pro všechny, jednotlivce i národy, základní podmínky účasti na rozvoji. Špatný není požadavek lepšího života, nýbrž životní styl, který předstírá, že je lepší, když se zaměřuje na vlastnění a ne na bytí. Člověk chce mít více ne proto, aby více byl, nýbrž proto, aby samolibě konzumoval život. Je tedy nutné usilovat o rozvoj životních způsobů, v nichž by určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu.“¹⁸⁸

288. Katolická sociální nauka vyjádřená v dílech papežů, počínaje encyklikou Lva XIII. *Rerum novarum* z roku 1891, klade tedy důraz na celistvé pojetí člověka i lidské společnosti, uznává vhodnost působení svobodného trhu pro rozvoj společnosti i člověka, současně ale stanovuje jako nezbytnou podmínku pro toto působení respektování mravní základny včetně všeobecně přijímaného „společného dobra“ a fungující právní rámec, jemuž musí být působení trhu podřízeno.

289. Přejít od komunistického modelu státního socialismu k otevřené společnosti s tržní ekonomickou základnou se ukázal ve všech zemích bývalého sovětského bloku jako úkol nadmíru obtížný – a zpětně nahlíženo – provázený řadou zásadních chyb. U nás se již během roku 1990 zrodila koncepce, která rozhodujícím způsobem určila tvář naší společenské a ekonomické transformace. Zejména v první polovině 90. let se tato cesta těšila výrazné podpoře nejen společnosti, ale především médií i podstatné části kulturních elit. Kritika této koncepce byla spíše výjimkou a nedostávalo se jí žádného pozitivního přijetí, naopak byla ztotožňována s odmítnutím celého polistopadového vývoje. Chybou této „české cesty“ bylo nepochopení, že samotná „formální instituce vlastnictví“ – bez patřičného a ve vyspělých zemích běžného étosu poctivosti a odpověd-

187 CA, č. 35.

188 CA, č. 36.

nosti – bývá společensky ničivá. Tato ideologie se zdála osvobozovat vládnoucí politické garnitury od otázek morálky a spravedlnosti až k přesvědčení, že např. není v silách žádné vlády čelit „nespravedlnostem“ privatizace, ale že to ani není nutné.

290. Souhrnně se dá říci, že v procesu české transformace – při přechodu od jednoho typu hospodářského řádu ke druhému – došlo k narušení řádu transformace samotné. Došlo k tomu proto, že v jeho základu leželo podcenění vztahu mezi etikou a racionalitou. Převládlo přesvědčení, že etika je spojena s dodatečnými vícenáklady, které si alespoň prozatím nemůžeme dovolit. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi „Pokoj a dobro“ připravený ekumenickým týmem při České křesťanské akademii a vydaný roku 2000 ČBK, kromě kritiky „trhu bez přívlastků“, nabídl i alternativu vycházející z křesťanského sociálního učení. Veřejnou diskusi, kterou list vyvolal do roku 2002, pak shrnuje „Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro“.

291. Ekonomické a společenské změny, pro něž zdomácněl termín „transformace“, přišly také do historické fáze charakterizované krizí sociálního státu. Po několik desetiletí se zdálo, že sociální tržní hospodářství praktikované po 2. světové válce ve Spolkové republice Německo, v Rakousku, ale i na celém evropském Západu sociální otázku vyřešilo, protože zajistilo blahobyt nejširším vrstvám obyvatelstva. Sekularizace, která započala už v 18. století, se koncem století 20. stala určujícím společenským jevem ve všech rozvinutých evropských zemích, i v těch tradičně katolických, včetně našich jižních a západních sousedů. Namísto ofenzivního obrácení se ke světu a zapojení se do zpřítomňování Božího království v celé společnosti – což byla ambice II. vatikánského koncilu – je katolická církev v Evropě (obdobně i církve protestantské) v defenzivě a v žádné oblasti veřejného života dnes nehraje významnější roli. Někteří dokonce ztrácejí důvěru v nosnost samotné katolické sociální nauky. Sami podléhají ekonomismu a ztrácejí víru, že můžeme společnosti nabídnout něco, co jí žádná jiná společenská koncepce nabídnout nemůže.

292. Důvodem pro tuto ztrátu vize a víry je paradoxně úspěšnost katolické sociální nauky po 2. světové válce. Sociální tržní hospodářství vyrostlé na katolické sociální nauce je v krizi především pro blahobyt, ke kterému tak výrazně přispělo. Pán nevstoupil do našich dějin proto, abychom všichni zbohatli v materiálním slova smyslu, takže ani křesťané v politice by neměli svým voličům slibovat to, co nevede ke smyslu života a ke štěstí v křesťanském slova smyslu.

293. Průvodním jevem uvedeného historického vývoje v Evropě je vysoká míra nezaměstnanosti, přičemž katolická sociální nauka považuje nezaměstnanost – zejména nezaměstnanost nedobrovolnou a dlouhodobou – jednoznačně za sociální zlo. Také stálý pokles porodnosti a stárnutí obyvatelstva vedou ke krizi sociálních a důchodových systémů. V těchto obecných civilizačních krizových projevech jen následujeme vyspělejší evropské sousedy.

294. Reakcí na krizi sociálního státu jsou nedávné dokumenty křesťanů v Německu¹⁸⁹ a v Rakousku.¹⁹⁰ Ačkoli naše země prošla po 2. světové válce docela odlišným vývojem a směřování našeho „reálného socialismu“ se sociálním tržním hospodářstvím západoevropského typu je hrubou systémovou chybou, rozbujelost státu jako poskytovatele sociálního přerozdělování služeb je negativním dědictvím, z něhož se můžeme poučit i my v naší situaci. Sociální stát často nakonec přiděloval více silnějším než slabším, zcela v rozporu s deklarovaným principem „sociálního vyrovnání“.

295. K těm slabším v posledních desetiletích nutno počítat rodiny s více dětmi. Bez dětí však není budoucnost, bez trvalého přírůstku obyvatel nemůže fungovat hospodářství a od něho odvozené sociální systémy, bez dětí nelze zajistit pojištění ve stáří. Katolická sociální nauka nikdy nehájila koncepci státu jako jakési univerzální pojišťovny, která by byla s to poskytovat všeobecné zaopatření na vysoké úrovni, a nikdy neslibovala „ráj na zemi“, natož bez převzetí vlastní odpovědnosti.

189 Sekretariat der Deutschen Bishopskonferenz (ed.), Die Deutschen Bischöfe, Kommission für gesellschaftliche und soziale Fragen, *Das Soziale neu Denken*, Bonn, 2003.

190 *Sozialwort*, 2003.

296. Společenská nezodpovědnost zjevně postihuje právě rodinu, zvláště ochotu partnerů přijímat děti. Stát proto musí hledat cesty, jak ocenit přínos rodin s dětmi pro společnost, a v sociální politice musí dávat více prostoru jednotlivci a společenským silám. Přitom je nutné nově vést hranice mezi solidárně zajištěným a jasně zaručeným rámcem pro všechny a naši vlastní odpovědností. Politické elity mají usilovat o vytvoření reálných materiálních a právních předpokladů pro život všech lidí ve svobodě, odpovědnosti a důstojnosti. Subsidiární sociální stát a odpovědně chápaná svoboda se nevyklučují, ale vzájemně podmiňují a doplňují stejně tak jako individualita a ochota k solidární pomoci. Hodnoty svobody a individuality se nesmějí stát jen privilegiem silných a bohatých.

297. Pro naprostou většinu lidí postižených nezaměstnaností i pro jejich okolí je však taková situace zdrojem utrpení a ponížení. Proto na základě svého přesvědčení máme podporovat působení odborů i jiné formy solidarity, které se snaží účinně čelit sociálnímu vyloučení v důsledku nezaměstnanosti. Katolická sociální nauka nesmí vystavit působení odborů „bianko šek“, ale musí je poměřovat odpovědností za společné dobro.

298. Jako křesťané musíme mnohem účinněji usilovat o sociální spravedlnost umožňující každému podíl na společném dobru. Jejím předpokladem je respektování lidské důstojnosti, která nemůže být závislá na pohlaví, rase nebo národnosti, ani na výkonnosti či na tělesném nebo duševním postižení. Musíme se zasazovat o reálné řešení konfliktu mezi mateřskou rolí ženy a jejím pracovním uplatněním. I když jsme přesvědčeni, že pro většinu žen je jejich mateřská role tím nejcennějším, co mohou svým životem naplnit, je nutné brát jako svoji povinnost i to, aby se vytvářely odpovídající pracovní příležitosti také pro ty, kdo pečují o děti.

299. Neřešení problémů spojených s financováním života církve a z nich plynoucího klimatu nedůvěry až nepřátelství mezi většinou společností a církvemi, zvláště římskokatolickou, výrazně ztěžuje církvi její vlastní evangelizační poslání. Česká společnost má navíc pocit, že katolická církev je „bohatá“ a že s bohatými dosud

drží. Tento stav, který určitým skupinám v naší společnosti vyhovuje, nevyvolává ani u většiny věřících-laiků odpovídající patřičný pocit odpovědnosti za církev. To se projevuje nízkou finanční podporou církve z jejich strany.

300. Významnou roli přitom jistě hraje také to, že v církvích a jejich strukturách s právní subjektivitou zatím není naprostou samozřejmostí – na rozdíl od mnoha obdobných institucí s neziskovým hospodařením – vydávat přehlednou výroční zprávu s dostatečně podrobnou a průkaznou hospodářskou částí.

301. Naše šance je přímo úměrná naší důvěře v reálné působení Boha v dějinách a naší schopnosti spolupracovat se všemi, kteří rovněž považují za podstatné čelit sociálním a ekonomickým poměrům, které ponižují důstojnost člověka, vysmívají se účinné solidaritě, nerespektují naši zodpovědnost za budoucí generace, odvozuji hodnotu všeho jen z výkonu a zisku a nadřazují soukromé zájmy společnému dobru. Pokud ostatní poznají, že nám nejde v prvé řadě o nás samotné, nýbrž o prospěch a zájem mnohem širšího společenství, věřme, že se na nás naši spoluobčané obrátí s očekáváním a důvěrou. Katolická sociální nauka je dosud opomíjenou hřívnou a odvaha k jejímu užití v realitě politiky a ekonomiky je jednou z možných cest k oživení a růstu Božího království – i v naší zemi. Její praktická aplikace potřebuje dovedení až ke konkrétním cílovým skupinám, jako jsou podnikatelé, manažeři a vedoucí na všech úrovních, odboráři a zaměstnanci; pokud to nedokážeme, zůstane poklad sociální nauky církve „zakopanou hřívnou“, za jejíž nevyužití budeme odpovídat.

SVĚT MÉDIÍ¹⁹¹

302. Prostředky veřejné komunikace (stručně a poněkud nepřesně nazývané masmédiá) mají v dnešním světě zcela mimořádné postavení. V jistém smyslu jsou – poprvé v dějinách lidstva – schopny simulovat jakousi „Boží všudypřítomnost“. Pronikají celou lidskou

191 Srov. CIC 1983, k. 822-832; CCEO 1990, k. 651-666.

civilizací a pomáhají z ní vytvářet globální vesnici; jejich obrovská, s ničím nesrovnatelná moc je zjevně dvojznačná.

303. Mohou být zdrojem mimořádně účinné pomoci k prosazování dobra. Díky svobodné výměně informací přispívají k erozi totalitních a autoritativních režimů a upevňují říši svobody. Rozšiřují možnosti účinné – a to i mezinárodní – solidarity (viz podpora strádajících ve světě, bez médií nepředstavitelná), podporují vzdělanost ve světě a nabízejí lidem některé užitečné způsoby prožívání volného času.

304. Na druhé straně ohromná moc těch, kdo je ovládají, je i velmi snadno zneužitelná.¹⁹² Prostřednictvím médií je možno zásadně manipulovat s veřejným míněním, média vstupují brutálně do soukromí lidí a činí je předmětem neúčastné zábavy, zjevně oslabují tvořivý přístup k životu, který nahrazují konzumním přístupem k volbě nabízených hotových řešení. Poměrně úzké skupiny lidí, mající v médiích rozhodující vliv výběrem témat a jejich jednostranným pojetím, vytvářejí specifickou kulturu, která hrozí setřít dosavadní rozdíly v kulturní identitě národů. Propojením zpravodajství, publicistiky, vzdělání, umění a zábavy s reklamou prosazují životní styl posilující závislost na dalších „dávkách“ mediálně namíchané fikce. Regulace audiovizuálního vysílání a reklamy těmto negativním stránkám čelí jen nedostatečně, svoboda tvorby a projevu se prosazuje i na úkor práva na soukromí, na důstojný život a na svobodnou výchovu dětí.

305. Po listopadu 1989 nově získaná politická svoboda vytvořila sice prostor i pro svobodu médií, ale veřejnost ani média na ni nebyly připraveny. Z období totalitního režimu jsme měli zkušenost s jejich služebností, tendenčností, cenzurou určenou politickými zájmy vládnoucí skupiny. Mnozí příliš naivně očekávali, že média ve společnosti osvobozené od tohoto politického diktátu budou opakem nesvobodných: že budou nezávislá, objektivní, vedená zájmem o mravní hodnoty, především o pravdivost. Záhy se ukázalo, že ekonomický tlak může být podobným ohrožením svobody médií jako

192 Viz například RAMONET I., *Tyranie médií*, Praha: MF, 2003.

politický diktát. Trh nutí hledět si úspěšnosti (odbytu, sledovanosti), neboť ta je podmínkou jejich přežití. Proto média kladou na první místo atraktivnost, o jejíž podobě rozhoduje „většinový divák“ (čtenář, posluchač), jeho kulturní úroveň i jeho odolnost vůči manipulaci. Směrodatným je v tomto ohledu nejmasovější médium, jímž je televize, zejména komerční, udávající pak tón ostatním.

306. Média představují z křesťanského hlediska šanci i ohrožení. Mohou být skutečnými „prostředky společenské komunikace“ – tedy významným nástrojem k utváření „communia“ – společenství. Ale mohou působit také zcela opačně – uzavírat člověka do pseudoreality mediálně vytvářených obrazů světa, a tak ho stále více izolovat od skutečných vztahů s ostatními. Tato dvojznačná role médií nás tedy vyzývá ke zvýšené ostražitosti, abychom nepropásli ohromné možnosti, které se nám jejich prostřednictvím otevírají, a současně abychom účinně čelili hrozbám jejich zneužití. Tam, kde prostor v médiích máme, je třeba jej více užívat k informování a apoštolátu sice nevěřících, ale sympatizujících spoluobčanů, než k sebechvále či přesvědčování přesvědčených.

307. Nelze tedy zamlčet nepřipravenost věřících, církve i jejich představitelů na komunikaci nejen se sekularizovaným okolím, ale dokonce i na komunikaci vzájemnou. Je to sice také důsledek čtyřicetiletého pronásledování, ale důvody jsou i na straně církve a její teologické reflexe. Klíčová úloha médií pro moderní společnost byla v církvi dlouho nedoceněna. Na křesťanské straně převládá ve vztahu k médiím strach, neporozumění a nezodpovědnost. Podstatně to souvisí s absencí účinného veřejného mínění v církvi, které důrazně požadují už koncilní dokumenty *Inter mirifica* a zejména pastorální instrukce *Communio et progressio*.¹⁹³

308. To je vážný handicap tváří v tvář tomu, že úloha médií v životě společnosti i jednotlivých lidí bude ještě dále narůstat. Možnosti, které už dnes nabízí internet, dávají tušit, že vize globálního lidstva dostává reálnou, technicky uskutečnitelnou komunikační bázi. Je tedy nezbytné posílit naši schopnost k jejich správnému užívání.

193 *IM*, č. 4; PAPEŽSKÁ RADA PRO SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY, pastorál. instrukce *Communio et progressio*, č. 114-125, Praha: ČBK, 1996.

V prvé řadě to znamená přijmout, že porozumění médiím je nezbytnou podmínkou schopnosti orientovat se v dnešním světě, být v něm úspěšným z hlediska naplnění poslání, které máme každý zvlášť i lidstvo jako celek. Bezprostředním důsledkem musí být promítnutí tohoto východiska do výchovy a vzdělání – především v rodinách a ve škole. Křesťané podporují úsilí, aby mediální výchova byla standardní součástí povinné školní docházky. Současně si uvědomují svoji vlastní povinnost stále lépe chápat působení médií, aby s jejich pomocí svou svobodu rozšiřovali a ne naopak o ni přicházeli.

309. Zodpovědnost za kvalitu médií musí dále vést k péči o silné veřejnoprávní sdělovací prostředky nezávislé na politických a ekonomických tlacích.¹⁹⁴ K tomu je třeba přiměřené financování nejen z koncesionářských poplatků a omezení stranicko-politických vlivů na činnost orgánů kontrolujících média. Ze strany veřejnosti – a tady je pole pro křesťany-laiky – je potřeba vytvářet systematictější tlak na média veřejné služby prostřednictvím různých zpětnovazebních nástrojů jako jsou dopisový a telefonický ohlas, odborné kritiky a recenze, vytvoření institucí hájících zájmy zvlášť citlivých skupin diváků – dětí, národních a kulturních menšin, handicapovaných atd.

310. Nesmíme přehlížet možnosti, které se nám nabízejí zejména v regionálním tisku či regionálních elektronických médiích. Další nezanedbatelnou skupinu tvoří diecézní i farní věstníky a internetové stránky diecézí, farností a sdružení. Zde je mnohdy velká příležitost oslovit právě ty lidi, se kterými pak lze navázat i osobní kontakty.

311. Konečně jde o uhájení prostoru pro média „menšinového“ charakteru, tedy především různé odborněji zaměřené časopisy, hodnotné knihy, rozhlasová a televizní studia. Mezi ně pochopitelně patří média se zjevně křesťanským zaměřením (tištěná i elektronická,¹⁹⁵ nebo např. Rádio Proglas). Cestou k tomu je trvalá finanční podpora těchto kvalitních médií a rozvíjení ducha dialogu a kom-

194 Stov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY, *Etika ve sdělovacích prostředcích*, Praha: ČBK, 2000.

195 Stov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY, *Církev a internet. Etika na internetu*, Praha: ČBK, 2002.

petence. Toto všechno zatím my, čeští křesťané, své společnosti spíš dlužíme, než abychom ji inspirovali vlastním příkladem. Je to tedy pro nás výzva i závazek.

312. Fakt, že jsme my křesťané menšinou v české společnosti, nás nemá zbavovat odvahy. Bude-li na nás patrná životní radost z víry, máme šanci být kvasem a solí země a naši nynější krizi můžeme proměnit v šanci nové evangelizace a obnovy k Boží slávě a k posvěcení nás, věřících-laiků.